

Opponencia

Nógrádi Judit

„Az Európai Unió intervenciós rendszerének hatásai a kukorica és az étkezési búza piacon Magyarországon”

című doktori (PhD) értekezéséről

Általános vélemény

Opponensi véleményemet a Pannon Egyetem doktori szabályzatának figyelembevételével alakítottam ki. A Jelölt értekezését a Pannon Egyetem Georgikon Kar Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskolához nyújtotta be.

A témaválasztás aktualitása és újszerűsége

Nem ismervén a Jelölt fokozatszerzésre történő bejelentkezésének pontos idejét, a témaválasztás aktualitása megkérdőjelezhető. Az Európai Unió piac szabályozása alapcélja a mezőgazdasági termelés hektikusságából adódó hatások tompításának. Ennek egyik eszköze a gabonaintervenció. Magyarország számára közvetlenül a csatlakozást követő időszakban különös jelentőséggel bírt, azonban az utóbbi években érdemi hatása (alkalmazásának hiányában) nem volt a gabonaágazatra. Annak ellenére, hogy a Jelölt által vizsgált szabályozóelem ténylegesen nem kerül alkalmazása ezekben az években, fontosak a rendszerszemléletű hatásvizsgálatok. Az értekezés aktualitása növelhető lett volna, ha a Jelölt bemutatja a 2009. utáni gabonapiaci folyamatokat is, annak ellenére, hogy nem vizsgált szabályozó elem alkalmazására nem került sor. Minden olyan elméleti és gyakorlati kutatómunka, amely segítséget és eszközt jelent az agrárgazdaság összefüggéseinek, a változások jellegének feltárásában, azok megértéséhez, időszerű.

A szakirodalom feldolgozásának színvonal

A doktorandusz az irodalomjegyzékben 119 forrást nevez meg, azonban ezek közül több nem tekinthető tudományos forrásműnek (Agronapló, Élet és Tudomány vagy egyetemi jegyzet, tankönyv). A források egyharmada idegen nyelvű forrás, amelyek részben a módszertan, részben a gabona világpiaci folyamatok megismerését szolgálták. A Jelölt témában való jártasságát mutatja, hogy a vonatkozó és hatályos jogszabályok, rendeletek jegyzékét is mellékelte.

Annak ellenére, hogy a felhasznált irodalmak jelentős része 2010 előtti, az intervenciós rendszer kialakulása, gazdasági jogosultsága és hatásmechanizmusa – a gabonaágazat példáján – szabatosan kerül bemutatásra. Ennél a témánál azonban kevésbé támaszkodott a Jelölt nemzetközi forrásokra, annak ellenére, hogy a téma angol nyelvű szakirodalma igen bőséges. Több helyen olyan esetben is hazai szerzőt idéz a Jelölt, ahol alapvető közgazdasági összefüggéseket, elméleteket tárgyal.

Az irodalom feldolgozás során törekedett a Jelölt a források, szerzők kritikai értékelésére, véleményeik ütköztetésére, azonban nem minden esetben volt bátorsága saját értelmezésének interpretálására.

A hivatkozások megtalálhatók az értekezésben. (Az Opponens nem teljes körűen, szűrőpróbaszerűen végzett összekeresést és nem fedezett fel hiányosságokat.)

Az irodalom feldolgozás a teljes értekezés egyharmadát teszi ki, ami a belső arányokat tekintve megfelelő, ugyanakkor egyes részeit rövidíteni lett volna célszerű.

Tartalmazza-e a feldolgozás a témával összefüggő, fontosabb tudományos előzményeket

A téma jellegéből adódóan a tudományos előzmény elsődlegesen a piacsabályozás története, mechanizmusa. Egy értekezés – a terjedelmi korlátokra való tekintettel – nem ölelheti fel a téma minden aspektusát. A 2.3. alfejezet ebből a szempontból lehetett volna kifejtettebb. Ugyanakkor a kukorica és búza vertikum nemzetközi és hazai ismertetése kellő részletességű, legalábbis a 2010

előtti időszakot tekintve. (Megjegyzés: zavaró, hogy egyes területek vizsgálatakor hol 2008, hol 2009 vagy 2010 a befejező év.)

Tartalmi hiányként értékelem a gabonaágazati folyamatok 2009. utáni részletes értékelését.

A kutatási célok megfogalmazása, a választott módszer jelentősége

A kutatás célja az EU gabona intervenciós rendszerének a magyar agráriumra gyakorolt hatásainak feltárása és értékelése volt. Annak ellenére, hogy a téma aktualitása 2015-ben vitatható, a Jelölt a fent megfogalmazott célkitűzést megvalósította, a csatlakozás utáni időszakban alkalmazott szabályozóelem hatását feltárta.

A megfogalmazott hipotézisekkel kapcsolatban a következő a véleményem, tekintettel arra, hogy a hipotézis egy olyan állítás, amit vagy igazolni, vagy cáfolni lehet:

H1 – valójában ez egy kérdés. A piaci ármozgások előrejelzésére igen, lehet modellt felállítani, az más kérdés, hogy a modell mekkora találati pontossággal alkalmazható. (A megalkotott modell viszont lehet új eredmény!)

H2; H4 – hipotéziseket elfogadom, mint tudományos módszerességgel vizsgálhatókat.

H3; H5 – triviális általánosságot fogalmaznak meg.

Sokszor célravezetőbb kevesebb hipotézis megfogalmazása.

A felhasznált adatbázisok megfelelőek a vizsgálati céloknak, azzal a korábban már jelzett fenntartással, hogy egy 2014-ben készült értekezésben akkor is törekedni kell az adatok aktualizálására, ha vizsgálat tárgyát képező szabályozóelem közel öt éve érdemben nem került alkalmazásra.

A piaci árak alakulásának és változékonyságának vizsgálatára alkalmazott módszerek, az előzetes normativitás vizsgálatok szakmailag korrektek. Természetesen lehet hiányolni más módszer(ek) alkalmazását, de annak helye a műhelyvita. A Jelölt a piaci árak előrejelzésére többváltozós regressziós vizsgálatot, továbbá főkomponens analízist is végzett, keresve az árakra ható tényezőket, vizsgálva a volatilitást. Kérdés, hogy hét változó esetén van-e értelme a csoportképző módszernek? Az ARIMA és GARCH modelleket az árak időbeni alakulásának elemzéséhez megfelelőek. A 3.3.2 alfejezet terjedelme 13 oldal. Nem világos, mi vezérelte a Jelöltet, hogy ezeket a módszereket ilyen részletességgel írja le, nem hozzárendelve a saját vizsgálatok inputjait.

A további vizsgálati kérdések adatbázis ismertetése, módszerinek felsorolása helyes.

Összességében a vizsgálati céloknak megfelelő a módszertan kiválasztása és alkalmazása.

A Mellékletek részét képezi (Appendix) a változók listája, továbbá az „SPSS”-lista (52 oldal!). Véleményem szerint ennek a résznek az elhagyása nem csorbította volna a valós tartalmat, közlése inkább azt sugallja, hogy a Jelölt tudományosabbá akarta tenni az értekezését.

A kutatási eredmények feldolgozásának színvonala, az eredmények matematikai, statisztikai értékelése

Az értekezés Eredmények fejezete közel 100 oldalas (93 oldal). Ez a terjedelem meghaladja a szokásos PhD értekezések eredményfejezet elvárt terjedelmét. Részletesen áttanulmányozva ezt a részt, meg kell jegyezni, hogy számos ábra, táblázat innen hanyagolható lett volna (legfeljebb a mellékletek közé illenek bele az EViews, SPSS output táblák.) Ugyanakkor több esetben a Jelölt által kapott eredmény levezetése, értelmezése elmaradt.

A Jelölt több kérdés tudományos igényességű vizsgálatára vállalkozott munkájában.

A búza és kukorica árelőrejelzés modell alapját az 1998-2010 közötti időszak ármozgásai adják. Több esetben szűkíthető lett volna az alfejezet a világszerte és a magyar tendenciák egymásra illesztésével. Az ár előrejelzésre felállított modell magyarázó változói közötti erős multikollinearitást igazolnak tekintem a levezetések alapján, ugyanakkor vitatom, hogy hét változóra valóban végezhető-e főkomponens analízis. Van értelme? A későbbi magyarázat erről nem győzött meg, arról azonban igen, hogy a Jelölt képes magasabb statisztikai módszerek alkalmazására.

Az idősor elemzésekhez választott módszerek – mint korábban jeleztem – alkalmasak a vizsgált kérdés tanulmányozására. Ennél a résznél részletesebb magyarázattal, az eredmények értékelésével segíthette volna a Jelölt az olvasót. Hasonlóan megnehezíti az értelmezést, hogy a táblázatok, ábrák magyarázó jelölése, elnevezése nem lett lefordítva angolról. Egy-egy rövid mondattal ellátott ábrák, táblázatok sora következik oldalakon keresztül. Az Opponensben felmerül a kérdés, tudományosnak akart ezzel látszani? Hozzáteszem, ez nem kizárólagosan a Jelöltnek róható fel, nagyon sok esetben találkozhatunk a tudományos értekezésekben, cikkekben „ködösítés”-sel. Sokkal fontosabb lett volna hangsúlyt helyezni például a 74. ábra (2010-es árhoz képest a vélelmezett 2014-es áralakulások, kukorica) szakmai magyarázatára, illetve az időtáv kiterjesztésére.

A továbbiakban leíró statisztika segítségével értékeli a Jelölt a búza és kukorica árak alakulását, az intervenciós felvásárlásokat, folyamatokat. Továbbá keresi a választ a célkitűzéseiben megfogalmazottakra miszerint, az intervenciós rendszer kikre, milyen hatást gyakorolt a gabonaágazat szereplői közül. Ez a rész elemző feltárása a 2004 és 2010 közötti folyamatoknak. Helyesen tárja fel, hogy az intervenciós raktárkapacitás és az, hogy a termelő milyen addicionális költségekkel tudta felajánlani termékét, alapvetően meghatározta az egyéni hasznosságot. Az értekezésnek ez a része a kérdéskör igényes elemzése, de kevésbé tekinthető tudományos új eredménynek.

Az eredmények bemutatásakor elmarad a korábbi irodalmi részben ismertetekre történő visszacsatolás, amit a téma nem indokol.

A dolgozat szerkezete, formai követelmények

A dolgozat alapvetően követi a Pannon Egyetem Doktori Szabályzata 7. mellékletében megfogalmazottakat.

Az értekezés terjedelme mellékletek nélkül, a német nyelvű absztrakttal bezárólag 207 oldal. Ezt követik a kötelező mellékletek, a forrásjegyzék, valamint a korábban jelzett, nem releváns appendix. A terjedelmi maximumra vonatkozó korlátot (250000 karakter (szóközzel vagy a nélkül?)) nem állt módomban leellenőrizni. Korábban már jeleztem, az értekezés több helyen túl részletezetten taglal kérdéseket. Előnyére vált volna egy alapos „letisztítás”, amivel az Olvasót is megtisztelte volna a Jelölt.

Az értekezés tartalmazza a magyar, angol és német nyelvű kivonatot. Ugyanakkor a bekötött példány nem tartalmazza az új és újszerű eredményeket (téziseket) angol nyelven.

A dolgozatban a szakirodalmi rész aránya egyharmad, közel egyötöd az Anyag és módszertan ismertetése, az érdemi eredmények ismertetésére épülő Következtetések fejezet azonban aránytalanul hosszúra sikeredett. Az intervenciós rendszer átalakítására vonatkozó javaslatok jogosultsága 2015-ben megkérdőjelezhető a javasolt formában.

Az értekezés 101 sorszámozott ábrát és 53 táblázatot tartalmaz. Ezek egy része felesleges, a korábban jelzettek szerint. Hiátusa az értekezésnek, hogy az ábrák, táblázatok egy része egyenes átvétele a statisztikai program(ok) output tábláinak, értelmezésük nehézkes.

Az Opponens hiányolja a hipotézisek igazolását, cáfolását bemutató összefoglalást, táblázatot.

Új tudományos eredmények

A Jelölt 5 új és újszerű tudományos eredményt fogalmaz meg, részben a hipotézis vizsgálat, részben a célkitűzései mentén. Ezek közül a következőket tudom elfogadni:

- A búza és kukorica ármozgásai előrejelzésére felállított modell. (Gondolom nemcsak a magyar termékek ármozgására alkalmas, de erre nem tért ki a Jelölt.)
- Annak tudományos módszerességgel történő igazolását, hogy Magyarország Európai Unió csatlakozása után a búza és kukorica árának volatilitása csökkent, ezzel kiszámíthatóbb folyamatok zajlanak.

- Annak több megközelítéssel történő alátámasztását, hogy az intervenciós szabályozás alkalmazása csökkentette a magyar termelők értékesítési kiszolgáltatottságát a 2004-2010 közötti években.

Tézisfüzetek

A magyar és angol nyelvű tézisfüzetek kötelező részét képezik az értekezésnek. Formai, tartalmi szempontból megfelelnek a doktori iskola elvárásainak. A terjedelemmel kapcsolatban itt is meg kell jegyezni, hogy kicsit hosszú, egyes részek további rövidítést, átfogalmazást igényeltek volna.

Az értekezés témájával összefüggő publikációs tevékenység

A jelölt témához kapcsolódó publikációi száma 13 folyóiratcikk (5 idegen, 8 magyar nyelvű), továbbá 6 idegen, 11 magyar nyelvű konferencia proceeding-et jegyez, többségét társszerzővel. A publikálások megjelenési helyei elsődlegesen az agrárgazdasági területre koncentrálnak, ami az értekezés témáját tekintve érthető, mintsem a közgazdaságtan main stream-jéhez tartozó felületek.

A publikációs teljesítmény megítélése és elfogadása nem az Opponens feladata, azt a doktori iskola tanácsa vélhetően értékelte a cselekmény elindításakor

Összegzés

Az értekezés több síkon folyó munka eredménye. A téma abból a szempontból fogadható el aktuálisnak, hogy minden olyan munka, amely múltbéli folyamatokat feltárva, hatásmechanizmusokat megismerve járul hozzá az agrárgazdasági helyzet jobb megismeréséhez, szükséges későbbi helyes döntések meghozatalához. A Jelölt tudományos módszereket alkalmazva vizsgálta az Európai Unió intervenciós rendszerének hatását a magyarországi gabonapiacra.

Nyilatkozat

A doktorandusz által végzett kutatómunkát *a Jelölt önálló, tudományos munkájának tekintem* a fentebb megfogalmazott fenntartásokkal. A dolgozat nyilvános védésre bocsátását, valamint **sikeres védelem után a fokozat odaítélését javaslom** a jelölt részére.

Nyilvános vitán megválaszolandó kérdések

1. A piaci árak előrejelzésére milyen további modellek ismertek, amelyek az Ön által figyelembe vett hét tényezőt további elemmel egészíthetik ki? Hogyan lehet figyelembe venni az évjáráthatást (Standardizált Csapadékindex: SPI).
2. A 2010. utáni időszakban bekövetkezett búza és kukorica piaci árak tényleges alakulása hogy viszonyul az értekezés előrejelzéséhez képest? (Az ARIMA modell melyik ága következett be?)

Gödöllő, 2015. február 15.

Dr. Takácsné dr. habil György Katalin
egyetemi tanár, közgazdaságtudomány kandidátusa